

TREPTÉ ALE TEATRULUI LIRIC ROMÂNESC ÎN TRANSILVANIA

de CONSTANTIN CATRINA

Ctitorită la Deva în zilele de 4—5 octombrie 1870, cu participarea românilor transilvăneni din orașe, ȋrguri și sate, *Societatea pentru fond de teatru român* își asuma de la bun început o îndrăzneată dar hotărîtă misiune, aceea de adunare a fondurilor pregătirii cadrelor și climatului propice înălțării unui teatru stabil pentru românii de dincoace de Carpați.

Turneele Faniei Tardini, ale lui Mihail Pascaly și Matei Millo, trupele locale, multe la număr pentru acea vreme înfierbîntaseră inimile intelectualilor patrioți¹.

Intervenția deputaților români din parlamentul maghiar (1868) de a se alocă o anumită sumă pentru teatrul român îi dă lui Iosif Vulcan putere și încredere, hotărîrea de a publica în iulie 1869, în *Familia*, articolul-apel: *Să fondăm un teatru național!* Cărturarii ardeleni Iosif Hodoș, Alexandru Mocioni, Vicențiu Babeș, apoi Mihai Eminescu, I. Lapedatu subscriu și mobilizează un mare număr de români pentru a-și aduce fiecare contribuția la acest act vibrant pentru cultura națională, *teatru*.

În drumul său, STR² a avut multe de înfruntat. Aminarea în special a programului de ridicare a teatrului, a înregistrat mai mult cădere decît înălțime. Cea din urmă etapă de acțiune a acestei societăți³ (1919—1934) duce către faliment, iar după ce transilvănenii au teatrul național, ca urmare a actului unirii de la 1918, STR își transferă întreaga avere surorii sale de acțiune, *Astra*.

În dorința de înălțare a unui teatru românesc în Transilvania, STR nu a precepușit, în limitele atribuției sale, nici un moment de a sensibiliza pe cei mai de seamă fruntași ai culturii noastre, a mii și mii de susținători. Între acestea corurile, echipele de dansuri și teatru înjghebate în mod dinamic după 1850, ca urmare a puterii revoluției de la 1848, aduc mari servicii, prin spectacolele susținute ca și prin atmosfera mereu vie, programului lansat de STR.

Manifestările muzicale nu au însemnat pentru STR doar întregirea cadrului sărbătoresc, în special cu ocazia adunărilor generale, ci și filonul

¹ Ilie Moruș, „*Gazeta*” și începuturile teatrului românesc în Transilvania, în: *130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania*, Brașov, 1969, p. 91. Sub redacția prof. Mircea Băltescu.

² Folosim în continuare prescurtare intrată în uz.

³ Lucian Drîmba, remarcă trei etape în acțiunea STR: 1870—1895 (cu sediul la Budapesta); 1895—1914 (cu sediul la Brașov); și 1919—1934. Vezi: *Familia*, Oradea nr. 9, 1970, p. 16.

pe care s-a sprijinit mișcarea teatrală de diletanți. Din colectivele corale s-au selecționat personajele multor piese de teatru; Vulcan personal apela la scriitorii vremii de a compune piese de teatru *împreună cu cîntece*; teatru pentru STR însemna de fapt și multă muzică.

Mergînd în paralel cu pregătirile pentru teatru românesc, STR a adus mari servicii culturii muzicale românești din Transilvania.

Cine erau aceia care susțineau de fapt, spectacolele teatrale, în special cu piesele lui Iosif Vulcan, în vederea strîngerii de fonduri pentru marele teatru transilvănean? Iată de pildă, ce ne spun anuarele STR:

Data	Localitatea	Piesa	Aranjatorii	Observații
9.I.	Ticvanul Mare	<i>Sărăcie lucte</i>	Corul vocal al plugarilor	(În Banat)
12.I.	Caransebeș	<i>Soare cu ploaie</i>	Societatea de cîntări și muzică din Caransebeș	Reprezentăția a fost urmată de concert
12.I.	Năsăud	<i>Prima rochie lungă</i>	Reuniunea română de cînt din Năsăud	Concert și declamațiuni
22.II.	Sibiu	<i>Prima rochie lungă</i>	Reuniunea sodalilor români din Sibiu	Concert și declamațiuni
11.VI.	Sebeș	<i>Sărăcie lucte</i>	Reuniunea meseriașilor români din Sebeș	Cu „cîntări“ și declamațiuni .1.

Ușor de înțeles dimensiunea culturală a acestei societăți care, pe parcursul anilor a înnoibilat și a dovedit prietenilor săi de ce sînt în stare talentele noastre, ce înseamnă teatru, muzică, unitate spirituală.

Sub același impuls ia naștere și evoluează societatea de amatori *Progresul* din Făgăraș⁴, care în septembrie 1896, primind pe Iosif Vulcan, acesta remarcă: „Societatea pentru crearea unui fond de teatru vine la d-voastră, doamnelor și domnilor, cu un steag pe care strălucesc cuvintele: „Cultură națională. Nu ne-am îndoit un singur moment că prezentîndu-ne între d-voastră cu deviza aceasta, avem să fim bine primiți, căci Făgărașul și ținutul său au pagini frumoase în istoria dezvoltării noastre culturale; iar generațiunea de acum nu poate decît să urmeze pe calea înaintașilor ei“⁵.

Diapazonul acțiunii de colaborare al *STR* cu *Astra*, îl găsim mărturisit de însăși Iosif Vulcan, cu ocazia participării sale la adunarea de la Deva din 1899, cînd spune: „... între cele două societăți există legături firești,

⁴ Pentru o privire de ansamblu, vezi: Vasile, Goldiș. *Mișcarea teatrală la noi, în anul 1900*, în: *Anuarul IV al Societății pentru crearea unui fond de teatru român pe anul 1900-1901*, Brașov, pp. 52-57.

⁵ Ilie Moruș, și Constantin Catrina, *Contribuții la cunoașterea programului de activitate al societății „Progresul“ din Făgăraș*, în: *Cumidava*, vol. III, Brașov, 1969, p. 439.

⁶ *Discursul de deschidere al președintelui Iosif Vulcan*, în: *Anuarul I al Societății pentru crearea unui fond de teatru român pe anii 1896/6, 1897/7, 1897/8*, Brașov, p. 39.

în urma cărora ele trebuie să se iubească și să se sprijinească⁷. Acțiunile cultural-artistice ale vremii au dovedit cu stăruință această frățească tovarășie în drumul lor de propășire a artei și culturii românești, în lupta lor pentru păstrarea ființei naționale, încercată prin grele poveri ce s-au abătut asupra transilvănenilor prin odiosul dictat de la Viena.

Dacă protocoalele cancelariei Austro-Ungarie transmise prin instituțiile publice și școală încercau să aducă la același numitor, întunecarea limbii și culturii naționale. atunci aspirațiile noastre, obiceiurile, cîntecele populare puse în gura stăruitorilor membri ai reuniunilor corale și teatrale au continuat să adape și să întinerească, să propovăduiască și să innobileze pe toți urmașii lui Iloria, Cloșca și Crișan, pe toți copiii Transilvaniei, în drumul lor de înălțare a unității și dreptății pămîntești. *Astra* și *STR* rămîn două făclii putenice de neclintit în opera de afirmare și păstrare a climatului și hărniciei talentului oamenilor de pe aceste meleaguri.

Nu dispunem, dar nici nu ne-am propus să inventariem, cite din manifestările muzicale organizate de către *STR* au fost declanșate în colaborare cu *Astra*! Certitudinea urmării aceluiași interese, ne sînt ample confirmate de presă și documentele vremii. Dacă *STR* avea în vedere spectacolul de teatru și legat de acesta, cel ce muzică, *Astra* diriguia întreaga viață spirituală a transilvănenilor cu toate problemele sale economice și culturale. La Sibiu, Brașov, Deva, Cluj, în celelalte orașe ca Sighișoara, Făgăraș, Blaj, Dej, Alba Iulia, Rupea, Săcele, arta românească, tumultuoasă la dimensiunea deceniilor din urmă, își statornicea viitorul. Nu este mai puțin adevărat, că lipsa unei informări fidele, operative, puținii corespondenți ai ziarelor epocii respective între care *Tribuna*, *Telegraful Român*, *Gazeta Transilvaniei*, *Patria*, au decontat, odată cu știrile publicate, acțiuni și reușite ale *Astrei*, fie pe scena *STR*, fie în numele unor reuniuni locale. Chiar prezența unor personalități de conducere ale celor două societăți le găsim eronat prezentate în știrile zilnice ale ziarelor românești, de unde și unele rectificări cerute de martorii oculari sau de către cei fidel informați.

Turneele artistice ale bursierilor STR. În momente de alese trăiri spirituale, înălțate pe fundamentul afirmării noastre naționale, conducătorii și membrii *Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, reușeau să transforme fiecare adunare generală a prestigioasei societăți, într-o emulație cu rezonanțe ce aveau să vibreze multe decenii.

Teatrul și muzica, muzica și teatrul au fost mereu gîndite împreună, ca două surori, ca două arte inseparabile, chiar dacă începînd cu 1906 *STR* începe să dea burse și studenților de la muzică și mai mult acestora, încît la un moment dat făcea impresia că societatea urmărea să sprijine pregătirea unor cîntăreți-instrumentiști⁸.

Ascultînd pe Nicolae Popovici în 1877, cu ocazia concertului de constituire al reuniunii muzicale din Caransebeș, cronicarul *Familiei* nota: „Iată și aice un exemplu spre a proba că ce păcat că societatea pentru fond de tea-

⁷ Apud: Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, București, Editura Minerva, 1973, p. 211.

⁸ Lucian Drimba, *Momente importante în evoluția Societății pentru un fond de teatru român*, în: *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă al județului Bihor, 1972, p. 242.

tru român nu poate încă dispune de un capital atât de mare, ca să acorde stipendii unor tineri cu talent muzical”⁹.

Ca vicepreședinte al nobilei societăți, Virgil Onițiu și Iosif Blaga secretar, cei doi aduceau la cunoștință susținătorilor teatrului românesc, în ședința din 8 iunie 1903 că „STR în scopul de a pregăti puteri de seamă pentru arta dramatică și muzicală, va oferi stipendii la tineri ori dame cu aplicare către cariera dramatică ori muzicală”¹⁰, iar la Capitolul V al dispozițiilor generale din Statutele STR, același Iosif Blaga, la 6 noiembrie 1910, revenea, mai autoritar, notind că „va face propagandă în scopul de a ține treaz interesul pentru teatru și artele înrudite (...) și orice artă sau știință în raport cu teatrul”¹¹.

Este adevărat că numărul celor care au studiat muzica în țară sau peste hotare, beneficiind de ajutorul financiar al STR, s-a ridicat surprinzător¹²; în aceeași măsură, triumful teatrului, al muzicii în Transilvania s-a simțit la modul hotărâtor.

Începând cu 1911, bursierii STR¹³, în conformitate cu cele precizate la acordarea bursei de studii, își încep turneele lor artistice în Transilvania, acțiune cotată ca „o inovație pe teren cultural-artistic și muzical, cuprinzând în program doine, arii românești, arii clasice, ducete și terțete, de opere și oratorii din literatura clasică”¹⁴.

Campania artistică Bănuț din 1911, prezentând spectacole muzical-dramatice în orașele de pe lângă Oradea, Satu-Mare, Sighet, poposind apoi la Beiuș, Tinca și Bihor. Având în trupă ca interpreți muzicieni pe Ana Voileanu și Ionel Crișan din Sibiu, suita de spectacole în care s-a prezentat drama *Jertfa*, piesă cu vizibile aluzii daco-românești, s-a bucurat de un strălucit succes¹⁵.

Se realiza însă prea puțin față de eforturile făcute pentru întreținerea bursierilor, din partea STR. Nu erau create condițiile. „Societatea noastră nefiind în situație — se recunoștea oficial — între împrejurările avute, de a angaja în serviciul său pe acești distinși cîntăreți, le-a dat voie să lege alte angajamente, le-a impus însă ca dorință morală, ca ei, drept recunoștință pentru sprijinul avut de la societate, să organizeze în fiecare an, măcar odată, cite un turneu artistic, în centrele ținuturilor românești din patrie, făcînd astfel propagandă pentru cultura și arta noastră națională. Îndeplinind artiștii noștri această chemare pînă la alte vremi mai prielnice, socie-

⁹ *O nouă reuniune muzicală română*, în: *Familia*, Oradea, anul XIII, 1877, p. 204.

¹⁰ Constantin Cuza, și Maria Lambucă, *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*, Brașov, Casa județeană a creației populare, Brașov, 1971, p. 118.

¹¹ *Ibidem*, p. 118, 120.

¹² Din publicațiile vremii, ale anuarelor și dărilor de seamă, am înregistrat ca foști bursieri ai STR, în domeniul muzicii, pe următoarele personalități: Augustin Bena, Nicolae Breban, Aca de Barbu, Horațiu C. Birou, C. Calimuschi, Alma Cornea, Ionel Crișan, Maria Dima, Mohora Angela, și Mohora Magda, Ștefan Mărcuș, Aurelia Popa-Radu, Lia Pop, Lelia Popovici, Hortensia Saftu, Silvia Secoșan, Olga Vancea, Zeno Vancea, Ana Voileanu.

¹³ Ștefan Mărcuș menționează în lucrarea sa că, „Turneele noastre le-am introdus cu doi ani mai înainte, adică în 1909 (sub. ns.).

¹⁴ Ștefan Mărcuș, *Muzica și teatru în Bihor*, Tiparul tipografiei dicezane — Oradea, 1935, p. 144.

¹⁵ *Ibidem*, p. 143.

tatea noastră este recompensată pentru jertfele ce-a adus cu creșterea lor¹⁶. Între aceste angajamente din străinătate, recunoșcuți ca interpreți de prestigiu, Ștefan Mărcuș la opera din Troppan, Ionel Crișan la teatrul din Gablou și A. de Barbu angajată mai timpuriu la opera din Hamburg, vara muzica și teatrul românesc înflorea pe meleagurile Transilvaniei.

La 15 martie 1912, încep pregătirile pentru următorul turneu, alcătuit din artiștii: Aca de Barbu, Ionel Crișan, și N. Băilă, turneu ce avea în vedere cuprinderea orașelor din Ardeal și Banat.

Entuziasm, dorințe, proiecte.

Perspectiva unui teatru în Transilvania se întrezărea. Timid însă. Cu fiecare reprezentație, turneul din 1912 creștea în acțiunea sa. Ziarele românești, maghiare și germane remarcă la loc de cinste prezența artiștilor români pe scenele, este adevărat, improvizate, dar ridicate cu sete și căldură în cinstea actului artistic anunțat. „Succesul material și moral a fost atât de mare încât societatea pentru fond de teatru român (sub. nr.), se gîndea în mod serios la punerea în aplicare a planului de acțiune pentru formarea unei trupe combinate cu spectacole de dramă, comedii și cîntece¹⁷. Fiecare popas se desfășura pe nerăsuflete. Oradea, Arad, Alba Iulia, Brad, Lăpuș, Bistrița, Gherla, Cluj, Orăștie, Hațeg, Sebeș, Făgăraș și Brașov¹⁸, iată cită trudă pentru afirmarea teatrului, a muzicii.

Pe acene construite ad-hoc, înzestrate cu cite un pian dezacordat, opriți și intimidăți de figurile mărunte ale politicienilor provinciali, arzînd însă la flacăra patriotismului, artiștii români făceau cunoscute publicului, alături de marile creații universale semnate de Verdi, Felix Mendelssohn-Bartoldy, Donizetti, Rossini, cîntecele noastre populare, creațiile lui Dima, Iacob Mureșianu, I. Scărlătescu, Tiberiu Brediceanu, G. Șorban și alții.

Iată din ce consta programul unui spectacol prezentat de bursierii STR:

1. Tiberiu Brediceanu: *Sus în vârful dealului*; *Trageți voi boi*; *Doina din „La șezătoare“* (Doine). D-l Ionel Crișan.

2. Tiberiu Brediceanu: *Pe unde umblă doru*; *Turturea din valea seacă*. G. Dima: *Ciobanul*. D-l Ștefan Mărcuș.

3. A. Thomas. *Duelul din opera „Hamlet“*¹⁹. D-șoara A. de Barbu. D-l I. Crișan.

4. G. Dima: *Stelele. De ce nu-mi vii?* I. C. Iuga: *Resignare* (romanță). D-l Ștefan Mărcuș.

5. G. Dima: *Biată inimă-nșelată*. T. Brediceanu: *Pe sub flori mă legănai, S-a dus cucul de p'aici*. G. Verdi: *Aria din opera „Don Carlos“*. D-șoara Aurora de Barbu.

6. G. Verdi: *Duetul din opera „La forza del destino“*. I. Faure: *Duetul „Crucifixus“* (Răstignatul). D-nii Ștefan Mărcuș — I. Crișan.

7. G. Dima: *De-ar fi trăznit Dumnezeu*. I. Cl. Iuga: *Pe sub fereastră curge-un riu* T. Popovici: *Doină*. D-l I. Crișan.

¹⁶ *Revista teatrală*, Brașov, nr. 1, 1913, p. 53.

¹⁷ Ștefan Mărcuș, *op. cit.*, p. 144.

¹⁸ *Raportul general al Comitetului Societății pentru fond de teatru român pe anii 1911/1912*, p. 52.

¹⁹ „Ca publicul să fie cit se poate de indestulat (cu) compozițiile clasice ...” notează Ștefan Mărcuș — s-a cîntat în traduceri foarte frumoase ale d-lor G. Dima și St. O. Iosif (*Revista teatrală*, nr. 3, 1913, p. 159).

8. G. Verdi: Duetul din opera „Aida” (act III). D-șoara A. de Barbu — St. Mărcuș.

9. Tertet din opera „Ernani”. D-șoara A. de Barbu. D-nii Șt. Mărcuș, I. Crișan²⁰.

Ajunși la Brașov, unde G. Dima activa intens pe linia STR²¹. *Gazeta Transilvaniei*, remarcă: „Concertul (...) îl putem considera ca unul din marile evenimente muzicale românești, petrecute în mijlocul brașovenilor”²². Cântăreții Ștefan Mărcuș cu dulceața tenorului său eroic, Ionel Crișan bariton liric de o rară gingășie. Aurora de Barbu cu vocea-i caldă admirabilă²³, împlineau cu adevărat datoriile „față de Societate și creșterea publicului prin compoziții muzicale de artă adevărată — ca o școală pregătitoare a viitorului apropiat, care va realiza dorința tuturora — înfăptuirea unei trupe teatrale românești (...)”²⁴.

Despărțirea brașovenilor de oaspeți, a fost remarcată de *Gazeta*. în cuvintele: „Bursele acordate de societatea noastră teatrală au adus rod îmbelșugat, iar cea mai frumoasă recunoștință a tinerilor noștri a fost tocmai turneul din vara aceasta, prin care ne-au arătat în mod înălțător de inimi, că au fost demni de sprijinul primit și de dragostea cu care i-am urmărit tot timpul studiilor lor (...)”²⁵. și apoi îndemnul: „Aceasta este mângâierea noastră acum când după un turneu de 14 concerte iubirii noștri artiști părăsesc ținuturile noastre, ocupându-și posturile de onoare din Troppan și Gablontz, și aceasta să fie pentru dinșii acel memento puternic, care să-i facă să revie cît de des în mijlocul acelora, care cu alîta dragoste i-au crescut și îmbrățișat”²⁶.

În 1913, se întreprind încă două turnee cu Ștefan Mărcuș, I. Crișan, I. Băilă și A. de Barbu. Se au în vedere localitățile: Budapesta, Arad, Timișoara, Lugoj, Brad, Orăștie, Hațeg, Cluj, Alba Iulia, Sebeș, Sibiu²⁷, Mediaș, Beiuș, Vașcău, Oradea, Șomcuța Mare, Șimleu, Bistrița, Reghin, Abrud, Făgăraș²⁸. Aceleași succese răsunătoare. Muzica românească cu cîntecele și dansurile sale, cu lucrări inspirate din comoara națională a poporului, entuziasma la modul răsunător.

Inițiativa atît de rodnică a turneelor artistice desfășurate de bursierii români nu a putut continua. Lipsa de perspectivă, greutățile materiale și financiare, declanșarea primului război mondial, anulează pentru o perioadă de timp, începînd cu 1914, o mare idee: *teatru stabil pentru românii din Transilvania*.

²⁰ Ștefan Mărcuș, *op. cit.*, p. 144—145.

²¹ Pentru activitatea compozitorului George Dima în cadrul STR, mai vezi și Arhivele statului Brașov. *Fondul: Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*. Doc. 7125, 7539, 7552, 7688.

²² *Concertul Crișan-Mărcuș-Barbu*, în: „Gazeta Transilvaniei” nr. 157, 57/30 iulie 1912, p. 2.

²³ *Ibidem*; Doru Popovici, *Aca de Barbu*, în: *Portrete și autoportrete. Cîntăreți români*. Editura muzicală, București, 1974, p. 121.

²⁴ Ștefan Mărcuș, *Două turneeuri artistice (în 1912—3) ale foștilor noștri bursieri*, în: *Revista teatrală*, nr. 5, 1913, p. 339.

²⁵ Vezi nota 22.

²⁶ *Idem*.

²⁷ Localitățile primului turneu al anului 1913.

²⁸ Localitățile celui de al doilea turneu al anului 1913.

Turneele cîntăreților români, împletite cu teatrul lui Zaharia Bârsan²⁹, participarea lor la diferite concerte desfășurate peste Carpați, au dat îmbold și puteri energice în propășirea muzicii românești. După Unirea din 1918, bursierii STR-ului alți interpreți, aduc pe marea scenă a Transilvaniei, simțămintele de unitate ale poporului român³⁰, prinosul lor de bucurie prin cîntecele, prin operele naționale și universale, înălțate de acum, pe scena Operei din Cluj.

Drumul muzicii românești se deschidea, pe măsura înțelepciunii, a talentului și a hărniciei poporului român.

Trepte ale teatrului liric. Sint bine cunoscute succesele vodevilurilor alecsandriene³¹ și operetei *Crai Nou*³², marile oratorii universale precum și cele ale baladelor lui Iacob Mureșianu pe meleagurile Transilvaniei. Dima însă cu Reuniunea română de cîntări din Sibiu și apoi cu cea din Brașov, sprijinit de STR mai ales în perioada brașoveană, prin persoana lui Tiberiu Brediceanu, avea să consolideze noi trepte ale teatrului liric românesc.

La Sibiu fiind „în zilele de 2 și 4 aprilie 1886, la inițiativa, cu zelul și munca de organizator ale lui Dima, Reuniunea română de cîntări (...) reușește să prezinte opera *O noapte în Granada* de K. Kreutzer. Aici s-au arătat vădit — serie Matei Voileanu — forța spirituală a dirigintelui George Dima, care a făcut traducerea textului, a studiat cu soliștii, a studiat cu corul și în timp de două luni de zile reuniunea s-a prezentat publicului doritor de artă cu o prestațiune uriașă: prima reprezentațiune de operă din partea unei reuniuni române de muzică, prima reprezentațiune de acest soi în general aici în Sibiu (...)”³³.

După *O noapte în Granada*, i-a urmat sub aceeași cupolă a succesului la Brașov, reluările cu *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu, *Cavaleria rustică* de Mascagni³⁴, *La șezătoare* de Tiberiu Brediceanu, *Secretul Susanei* de Wolf Ferrari³⁵.

Avînd ca protector și om de talent pe soția sa Maria³⁶, compozitorul Dima, a înaintat cu succes în acest domeniu inedit de manifestare artistică. Traducînd majoritatea liedurilor soțului său în nemțește, în aceeași măsură din germană în limba română, operele *Fidelio* și *Walchiria*, „măestrul” Transilvaniei dispunea pentru acele vremuri de un imens și valoros material muzi-

²⁹ Margareta Andreescu, *Turneele lui Zaharia Bîrsan în Transilvania — 1913*, în: SCIA (Seria Teatru, muzică și cinematografie), nr. 2, București, 1968, p. 137.

³⁰ Pregătînd turneel societății corale *Carmen*, la Oradea, în 1924, D. G. Kiriac li scria lui Ștefan Măreș, pe atunci inspector al artelor în Transilvania: „Pe cînd noi lucrăm la unirea sufletească a fraților, ai colaborat așa de frumos cu soc. Carmen acum 12 ani la Teatrul Național și te vedem legat de noi cu o amintire frumoasă” (Vezi: *Reuniunea de cîntări „Hilaria”*, Oradea, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bihor, 1971, p. 29).

³¹ Vasile Mocanu, *op. cit.*, p. 277.

³² Constantin Catrina, *Ciprian Porumbescu — ctitor al operetei românești. Mărturii de presă*, în: *Drum Nou*, Brașov, nr. 8440, 27 februarie, 1972, p. 3.

³³ Constantin Zamfir, *George Dima, muzician și om de cultură*, București, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor, 1974, p. 74.

³⁴ *Revista teatrală*, Brașov nr. 1, 1913, p. 530.

³⁵ Constantin Cuza, și Maria Lambucă *op. cit.*, p. 123.

³⁶ Socotim că o înmănunchere a strădaniilor Mariei Dima, ca solistă a reuniunilor de cîntări din Sibiu și Brașov, apoi ca traducătoare și sprijinitoare a manifestărilor muzicale din Transilvania, ar aduce o inedită pagină pentru istoria muzicii românești.

cal. Succesele compozitorului și dirijorului Dima, și în domeniul operei, au fost oglindite în presa timpului. Se aduceau astfel, în rîndurilor tipărite, elogiul coriștilor, soliștilor, foști bursieri ai STR, dirijorului Dima, omul de mare fală pentru toți colaboratorii săi³⁷.

Folosind cu succes gustul și entuziasmul membrilor *Asociației meseriașilor din Blaj*, Iacob Mureșianu avea să dea cu aceștia, în serie, multe reprezentații de teatru liric. Director și regizor³⁸ al trupei teatrele din Blaj, în relația sa cu mișcarea artistică declanșată de STR, solicitat pentru spectacolul liric de foștii săi elevi (A. P. Bănuț, Tiberiu Brediceanu, Șorban, Domide), acum activiști ai acestei societăți teatrale, Mureșianu a găsit în vodelurile lui Alecsandri „mijlocul cel mai atrăgător în antrenarea maselor spre cultura muzicală”³⁹. *Scara Miții, Cinel-Cinel, Millo director, Florin și Florica, Nunta Iărănească. Rămășagul*, pentru fiecare Iacob Mureșianu a scris o muzică firească, așa cum o dorea și o cerea de fapt, compozitorilor vremii. Temperamental, înzestrat cu pasiunea glumei, spirit critic, vesel Iacob Mureșianu a clădit cu truda ucenicului, temelie istoriei teatrului liric transilvănean.

Atribuind astăzi înaintașilor: G. Dima, Iacob Mureșianu, celorlalți compozitori români, maghiari și germani din vremea sa, truda creerii unui repertoriu național, de formare a unui public pentru muzica de operă, simfonică, camerală și vocal-sinfonică, nu facem decît să recunoaștem și să prețuim pe accia care în ani de grea cumpănă, au scris cu slove rotunde și înțelepte, minunate pagini de muzică românească.

Cînd Transilvania avea în 1919 teatru și o operă, publicul, în parte, trecut prin sălile de concert ale reuniunilor artistice conduse de Dima, Mureșianu, Șorban, Tiberiu Brediceanu lua cu asalt reprezentațiile fiecărei stagiuni. Blind și împovărat de vreme, din balconul Conservatorului din Cluj, Dima privea peste țară, sfredelind Carpații, cu lacrimi în ochi. Unirea cea mare statornicise dragostea și biruința românilor transilvăneni în lupta lor seculară pentru afirmare și prosperitate socială, pentru creație și cultură.

La 25 mai 1920, cînd se prezenta la Opera Română din Cluj, *Aida*, primul spectacol de operă în limba română, Tiberiu Brediceanu, în lumina reflectoarelor, se adresa publicului din sală: „După multe și mari greutăți, pe care în aceste clipe le dăm uitării, inaugurăm astăzi prima operă națională a statului Român. Pentru ținutul Transilvaniei și Banatului, opera nu e o raritate. Străinii o au de multă vreme ca instituție stabilă și am avut-o și noi înghesbată incidental de societățile noastre corale.

Pe terenul operei și al operetei reprezentate pe românește, putem zice, că avem chiar mica noastră tradiție la care privim cu mîndrie. A fost deci o chestiune de onoare și de prestigiu pentru noi, ca ajungînd popor liber și stăpînitor de țară, să ne întemeiem și să susținem o operă a noastră: românească, stabilă și model pentru ori și ce fel de alte manifestări de acest gen în părțile noastre, Nu în primul rînd partea distractivă, ci mai ales crearea

³⁷ *Revista teatrală*, Brașov, nr. 6, 1913, p. 389; *Idem*, nr. 4, 1913, p. 301.

³⁸ A. P. Bănuț, *Scrieri. Umor și satiră*, București, Editura Minerva, 1974, p. 441. Ediție și prefată de Petronela Negoșanu.

³⁹ Gheorghe Merișescu, *Iacob Mureșianu*, București, Editura Muzicală, 1966, p. 143.

unei serioase școli, ne-a îndemnat să luptăm pentru înființarea acestei opere. De aceea: programul nostru nu e ca prin o mulțime de piese, pregătite la repezeală și în orice fel de condiții artistice, să aducem la reprezentațiile noastre. Nu. Ci la început prin mai puține piese, dar acestea silindu-ne a le înscena la cât mai înalt nivel: de o parte să ne formăm un repertoriu solid și românesc, pe de altă parte să ne creștem o generație de buni artiști și un public înțelegător de artă, pe cum se cuvine să-l aibă un neam, care se respectă și ține să fie respectat (...) Nu ne indoim, că factori, de la care în prezent și viitor va depinde soarta acestui așezământ, vor înțelege pe deplin însemnătatea sa educativă națională și vor ști să aducă toate jertfele ca început odată făcut, să fie dus la triumf și înflorire”⁴⁰.

Puncte de reper. Se poate conchide azi, că, *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*, ctitorită în mod statornic de Iosif Vulcan și colaboratorii săi, a stimulat și sprijinit în acțiunea sa, culegerea de creații populare românești și apoi trecerea acesteia în laboratorul artei culte naționale. Prelucrările de folclor, creațiile muzicale originale semnate sub oblăduirea STR, sînt mărturii certe ale succesului muzicii românești în deceniile din urmă. Augustin Bena, Ion Vidu și cel mai mult, Tiberiu Brediceanu, sînt compozitorii și în același timp folcloriștii ce s-au remarcat prin modesta contribuție la pionieratul culegerilor de folclor în Transilvania.

Alături de *Astra* și în colaborare cu aceasta, STR încurajează spectacolul muzical, creația compozitorilor români. Rememorările unor momente însemnate ale muzicii românești, ca, 50 de ani de la nașterea compozitorului Ciprian Porumbescu, organizarea unor turnee muzicale au ansamblat în mesajul lor o notă de adînc patriotism față de cultura și arta națională. Activitatea de teatru și muzică a reglat în același timp, aspirațiile maselor populare din Transilvania în vederea actului Unirii de la 1 Decembrie 1918.

STR, colaboratorii acesteia, muzicienii au realizat, în parte, este adevărat, un repertoriu muzical național destinat formațiilor corale, soliștilor vocali și instrumentiști. Muzica a însemnat pentru STR nu o chestiune de divertisment, consemnată de unii cercetători ca o abatere de la programul său inițial, ci un domeniu cu rezonanțe multiple în cauza comună a afirmării noastre, a progresului artei și culturii românești.

Cîte din formațiile noastre teatrale și corale nu și-au început cronică activității lor, odată cu adunările generale ale STR, cu planul de activitate al acesteia. Teatrul Național, Opera Română, Conservatorul de muzică „George Dima” din Cluj, poartă pe frontispiciul lor, hărnicia și devotamentul activiștilor STR: Zaharia Bîrsan, Dumitru Popovici-Bayreuth, Constantin Pavel, George Dima, Tiberiu Brediceanu.

În același timp, prin bursierii săi, STR a contribuit la cele dintîi succese pe frontul înjghebării unor turnee teatral-muzicale, a transmis peste hotarele patriei, capacitatea interpretativă și de creație a poporului nostru, a pregătit în școli de învățămînt artistic superior, viguroase talente, care, în țară au înjghebat formații și instituții artistice de prestigiu. Înălțarea și pro-

⁴⁰ *Semlcentenarul Operel Române din Cluj. Album, 1969. Text de Gh. Merișescu și*

pășirea teatrului și a muzicii în Transilvania, nu trebuie însă redusă la „cîteva nume sau acțiuni sporadice ci (la) omogenitatea exemplară a unității spirituale a fenomenului cultural-artistic consolidat de-a lungul veacurilor și consfințit prin actul Unirii prin care au descins ca împlinire al unui ideal inestimabil al românilor“⁴¹ de dincoace de Carpați.

ZUR ENTWICKLUNG DES RUMÄNISCHEN LYRISCHEN THEATERS IN SIEBENBÜRGEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Im Jahre 1870 wurde in Deva die Gesellschaft zur Schaffung eines rumänischen Theaterfonds gegründet. Sie begann bescheiden, aber zielstrebig grosse Vorhaben der kulturellen und künstlerischen Entwicklung des rumänischen Volkes in Siebenbürgen zu verwirklichen: sowohl die Errichtung eines ständigen Theaters als auch die Ausbildung von Schauspielern und Musikern, die für die rumänische Kunst in Siebenbürgen wirken sollten.

An der Spitze der Gesellschaft standen bedeutende Männer, wie Iosif Vulcan, Zaharia Birsan, Virgil Onițiu, A.P. Bănuț, Tiberiu Brediceanu. Durch ihre Tätigkeit verwirklichte die Gesellschaft neben ihrem Hauptziel, dem Theater, auch wichtige Erfolge auf dem Gebiete des rumänischen lyrischen Theaters in Siebenbürgen.

Durch die musikalischen Vereine, die dörflichen Chöre und die Stipendisten der Gesellschaft für die Schaffung eines rumänischen Theaterfonds, wie z.B. Aca de Barbu, Ștefan Mărcuș, Ionel Crișan, I. Băilă, sowie durch die Musiker George Dima, Augustin Bena, Ion Vidu und besonders Tiberiu Brediceanu, gewann das rumänische Musikleben in Siebenbürgen sehr viel, und zwar sowohl was die schöpferischen Kräfte des rumänischen Volkes auf dem Gebiete der Darstellungskunst betraf, ebenso aber betreffend die Erziehung des Publikums für das Konzert- und Opernleben, das in grossem Stil nach der Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien im Jahre 1918 begann.

Ilie Balea.

⁴¹ *Idem.*